

Ik wil het onderscheid en de dubbelzinnigheid benadrukken tussen het politieke en het niet-politieke, omdat ik de vermenging van beiden als een gevaarlijk symptoom van onze tijd beschouw.

6. 'Kunst in de maatschappij': immanente kritiek, intentieloosheid, enigmatisch karakter

Het utopische project van Adorno stoelt voor een belangrijk gedeelte op de vraag: 'Wat kan fungeren als het Andere met betrekking tot de bestaande maatschappij? Wat kan de plaats innemen van de utopische, messiaanse positie? Eén van Adorno's formuleringen rond kunst is de idee van een 'functie van de functieloosheid'. Een andere is de idee van kunst als een 'immanente kritiek' op de maatschappij. In zijn ogen verwijst kunst immanent, impliciet, naar de maatschappij. Ze verwijst naar de gebruikelijke sociale condities als iets dat tegelijk mimetisch wordt getoond en performatief opgeheven in de intellectuele of artistieke praktijk. Dit is de eigenlijke uitzonderlijke positie van de intellectuele productie: een sociaal gesanctioneerde uitsluiting van de gewone ver-

deling van de arbeid, gericht op zijn eigen zelfversterking. Wanneer filosofische, theoretische of literaire teksten of kunstwerken een onbetrokken, belangeloze houding aannemen, verwijzen ze tegelijk naar de onmogelijkheid van belangeloosheid onder normale sociale condities. De ervaring die ze blootleggen is die van een sociale uitzondering die zich, in het beste geval, constant bewust is van zijn eigen uitzonderlijke, schuldige statuut. Dit is het geval bij Adorno. Hij weerspiegelt het louter theoretische karakter van de filosofie en de loutere schijn van de kunst op een manier die het mimetische en empirische karakter van beide niet ondermijnt. De creaties, de 'Gebilde' die hieruit ontstaan, zijn enigmatisch omdat ze op een empathische manier intentieloos zijn.

7. 'Entkunstung', niet-werken, vormloosheid, het onspecifiek worden van kunst

Adorno's esthetische leerstelling van grote, autonome werken dooft langzaam uit. Waardoor wordt ze vervangen? Wat is de betekenis van het proces dat kunst vermengt met andere culturele uitdrukkingen of praktijken, zoals wetenschap, muziek, architectuur en urbanisme, journalistiek en documentatie, politiek activisme en informatie, demonstratie en theater? Wat Adorno *Entkunstung* noemde, is iets dat zich vandaag eerder

op de grenzen van de kunst voordoet, als een hybride uitbreiding van het concept ervan, eerder dan een abstractie te zijn, een implosie, een opleggen van innerlijke stilte zoals in Adorno's tijd. Het 'overschrijden' van de grenzen van verschillende culturele disciplines kan worden beschouwd als een generalisering van de methode van montage en *ready-made*: als een esthetisering van andere

disciplines. Andere disciplines worden beschouwd in hun louter interessante, opmerkelijke aspect, en niet in hun systemische specifieke karakter, hun inherente professionele logica, hun beperkingen en machtsrelaties. Ze worden bepaald door hun 'vervreemde', heteronome karakter. Wetenschap is interessant en boeiend zolang je geen wetenschapper bent – met andere woorden, onderworpen aan alle beperkingen die aan deze discipline eigen zijn. Architectuur is interessant zolang je geen architect bent. Journalistiek is interessant zolang je geen journalist bent. Politiek is interessant zolang je geen politicus bent. En zo verder. Hetzelfde geldt voor kunst. Het sleutelpunt is altijd het paradoxale bewonen van een gedistantieerde outsiderpositie en perspectief. Dat is zoets als Adorno's utopische standpunt over bevrijding. Het is de positie van een *liefhebber*. Hij bekritiseert alle culturele disciplines vanuit een onmogelijk standpunt. En die kritiek is tegelijk politiek (kritisch) en niet-politiek of esthetisch (affirmatief). Want wat deze liefhebber doet, is tegelijk een fundamentele kritiek op alle culturele disciplines en systemen, én een esthetisering ervan als iets dat gewoon interessant is, iets dat waard is

om te worden bekeken of tentoongesteld. De liefhebber stelt niet alleen de disciplines waar hij instapt, maar ook zijn eigen discipline op een gelijke lijn. Zijn utopie is niet interdisciplinair maar transdisciplinair. En dat betekent: destructief voor alle disciplines. Deze utopie is radicaal egalitair. Alle geprofessionaliseerde disciplines zijn machtige sociale controlemachines van de georganiseerde strijd om sociale posities, om sociale status. De hedendaagse artistieke praktijken die we kennen, zijn voorlopers van die zogenaamde 'avant-garde' utopie. Uiteraard mislukken ze constant in hun voorlopersrol. Ze lopen constant in de val van hun eigen discipline. Deze discipline kan op haar beurt zelf het voorwerp worden van een esthetische of filosofische procedure, als iets interessants. Ze kan worden 'tentoongesteld'. Maar deze tentoonstelling kan niet ontsnappen aan de systemische macht van de respectievelijke instellingen. Slechts hier en daar is het mogelijk om deze wrede en schijnbaar onvermijdelijke logica om te keren. Er is geen plaats voor het waarlijk utopische niet-werken van alle (artistieke, wetenschappelijke enzovoort) werken. Het kan niet worden geïnstitutionaliseerd.

8. 'Verfremdung', kritische mimesis, document, dubbelzinnigheid

Dat betekent dat alle zogenaamde kritische procedures die we kennen politiek dubbel-

zinnig blijven. Ze uitten kritiek en esthetiseren tegelijkertijd. En esthetisering betekent: